

Munkás- művelődés

Megdöbbenően kevés munkást, ifjúmunkást találtunk az amatőr mozgalomban. Irodalmi színpadok, versmondó klubok, táncsoportok, énekkarok, zenekarok többnyire vállalati „protokoll-képviselést” jelentenek a kulturális életben — kevésbé munkásaik tehetségének felnevelését, kibontakozását. Amatőr művészeti csoportjainkban kevés a munkásember.

Itt az ideje, hogy elégedetlenek legyünk népművelő munkánkkal, midőn munkásművelődésről beszélünk. Nem mintha közművelődésünk nem tett volna sokat érte, hanem, mert nem tett meg mindent! Elégedetlenek lehetünk abban az értelemben, amint Vitányi Iván író és kritikus, a Népművelési Intézet igazgatója megfogalmazta: „Nincs okunk szégyenkezni... Hogy az ország kulturális fejlettsége (az olvasók, zenehallgatók, kiállításlátogatók stb. számának mértékében) elérje, sőt túl is haladja a nálunk ipariilag sokszorosan fejlett kapitalista országokét — azt bizonyítja, hogy társadalmi rendszerünkben a kultúra gyorsabban fejlődik. Elértük, hogy társadalmi körülményei senkit sem zárnak el a kulturálódás lehetőségétől — de nem tudtuk elérni, hogy a lehetőség mindenki számára valósággá váljék... A mai helyzetet ugyanis az jellemzi, hogy a meglevő lehetőségek nem valósulnak meg teljesen, a fennálló kereteket sem töltjük ki eléggé”. (Élet és Irodalom, 1973. április 14.)

Vitányi a gazdasági fejlődés erőteljes ütemére hivatkozik, midőn megállapítja, hogy a munkásság művelődése nemcsak közművelődésünk egyik kulcskérdése, de egész társadalmi életünknek is. Miért? „...Olyan fokra érkezünk, amelyről enélkül már nem fejlődhetünk tovább. Olyan társadalmat kívánunk építeni, amelynek a munkásság a vezető ereje, de ezt a történelmi feladatát az új követelményeknek

megfelelően csak akkor tudja elvégezni, ha maga is átalakul”. Mielőtt a „miértet” és „hogyanokat” fejtegetnénk, álljunk meg kissé az alapvető problémánál: miért, kulcskérdés?

A fenti idézetben benne a felelet, summázata: mert a munkásság társadalmunk vezető ereje. És mert létszámban is a lakosság több mint felét teszi ki az ipari népesség.

Es ami a legfontosabb: a szocializmust nem csak az emberen kívül kívánjuk felépíteni, hanem az — emberben is! Nemcsak a társadalom gazdasági-politikai szabadságát, jelenti a szocializmus, hanem a társadalom egyedének, az embernek a belső szabadságát is. Azaz: képességeinek, vágyainak, alkotó erejének, egy szóval személyiségének szabadságát.

Ezt hivatott szolgálni közművelődésünk. A X. pártkongresszus a szocializmus teljes felépítésének egyik főfeltételéként említette „a magas eszmei és erkölcsi színvonalú szocialista közgondolkodás, a szocialista embertípus” kialakulását. S ezen belül az egyéniség kibontakozásának, a szocialista demokrácia erősödésének, a termelési kultúra emelkedésének elengedhetetlen eszközeként jelöli meg a közművelődést.

Ez a nagy ember-átalakító tevékenység a közművelődés olyan fejlődését, változását sürgeti, mely az ember forradalma után — a forradalom emberét szolgálja, gyarapítja, építi. S hogy ez minő feladat? Leninre hivatkozik Vitányi, midőn megállapítja: „...A forradalom fejlődésének bizonyos szakaszában a kulturális forradalom: a forradalom maga. (Lenin: „Most már csak erre a kulturális forradalomra van szükségünk ahhoz, hogy teljesen szocialista országgá váljunk”).

A társadalmi tudat forradalma nélkül ugyanis nem válhat teljesé a hatalom és tulajdonviszonyok immár megvívott forradalma.

És ebben lehet-e fontosabb feladatunk, mint a munkásság művelődését elővé, egészségessé, erőteljessé, egy szóval: emberformálónak tenni?!

Lehet-e számokkal szólni az ember láthatatlan énjéről? Szellemi-lelki gyarapodásáról? Lényegeset mondani, aligha. A számok csupán tájékoztatnak, a művelődés „felszíni” történéseit összegezik — jöllehet a kulturális magvetés mélyrétegi művelés.

Üzemi könyvtárak, művelődési házak, egyes városi és megyei intézmények gyakran adathalmazt zúdítanak a munkásművelődés iránt érdeklődők nyakába: ennyi ember tanul, olvas, rendezvényekre jár, múzeumot látogat stb. De a rendezvények, előadások csak „holt” szavak”, ha nem munkálnak tovább a személyiségekben.

Aki statisztikával kilózza a népművelési munkát, könnyen a számok csapdájába kerül. A minőséget — mennyiséggel mérni?

Azt hiszem, a számok egyeduralma a „mérhetetlen mérésben” logikusan következik abból a népművelői szemléletből, amit úgy nevezünk: rendezvényközpontúság. A népművelő rendezvényt szervez, és számokkal igazolja sikerét, mert felettesei is „konkrétumokban” (számokban) kéri munkája eredményességét. Pedig a művelődésben az egyetlen konkrétum az alkotó befogadás — ami szinte mérhetetlen —, mert itt a magvetés értelme csak a termésben mérhető.

A népművelő embereket formál, következképpen az embereket kell legjobban ismernie. Ime egy munkásné véleménye: „Jobban kellene érintkeznie a munkásokkal, megismerni életüket, időtöltésüket, hogy mit szeretnének látni, hallani, mi a kívánságuk... így lehetne jobban megismerni azokat az embereket, akiknek műsorokat szerveznek”. Jogos kérdés, de egyáltalán képes-e erre egy-egy üzemi művelődési intézmény, ahol néhány népművelőnek több ezres munkástömeget kell gyámolitania?...

Ezt is tudják a munkások: „...az a pár ember, aki itt is, meg a... klubban is van, örül, ha élhet, nemhogy kijárjanak közhöz”. Így igaz, a népművelők is emberek, családjuk, magánéletük van. Bár nemes missziójú teljesítenek, nem aszkéta misszionáriusok.

Közművelődésünknek szembe kell néznie a tényekkel: míg ilyen anyagi és személyi feltételekkel dolgozik, aligha töltheti be azt a küldetést, amit a szocialista társadalom elvár.

A rendezvényközpontúság idegen az alkotó művelődéstől. Egy szerelő említette: „Haknizó társaság jött ide. Én úgy éreztem, mi a csudának ülök most itt? Azért kapom-e ezt a nivót, a műsort, mivel nem becsülnék többre vagy azért kapom, mert azok a művészek nem képesek többre?”

Nos, a kölcsönös nem-ismerés ilyen népművelést szülhet. De ugyanilyen elidegenítő az is, ha a közönség műveltségét messze meghaladó műsort hoznak.

A művelődésben tehát elengedhetetlen az emberismeret és a fokozatosság az ismeretnyújtásban. Másként a felfedezés, ráismerés öröme helyett — a „magas ez nekünk” elkedvetlenedés; eredményezi.

A munkásművelődés nem valamiféle kultúraszolgáltatás, sokkal inkább tevékeny művelődés, önművelés. S ha ezt az alapvető elfogadjuk, akkor teremtsük meg ennek örömszerző voltát. A fáradozásnak és az önművelésnek és az egyéni érdeklődésnek kézenfogva kell járnia, hogy a személyiség-gyarapítás élményét nyújtsa. „Énekarra járok, 1961-ben jöttem ide akkori munkatársaim rábeszélésére. Szeretem, szí-

vesen csinálom... az esztendők során az életszeretetet úgy kifejlesztette bennem, hogy ha valamikor abba is hagynám, igen nagy úrt jelentene számomra” — vallja egy 48 éves munkás.

Ime az önművelés, az amatőr-kódés belső, emberi szépsége, az önmagát kereső — önmagára találása. Ezért tartom teljesen idegennek az önműveléstől azt az „igazoltatást”, amelyet szocialista brigádoktól kérnek az értékeléskor. Mert mit nyújt a „bizonyítvány”? Legjobb esetben a jelenlét igazolását, rosszabb esetben az „ügyeskedés” jelesét. Egy ifjúsági klubvezető szerint: „Megvannak azok az éveleji vállalások. Egész évben hallgatnak róla, és csak akkor év végén, értékeléskor megy a fűhöz-jához kapkodás, futnak ide-oda, beszerzik a papírokat, s aláírja nekik mindenki... De mögötte nincs munka”.

Művelődésről, önművelődésről nem lehet mozijegyekkel, aláírással, pecséttekkel elszámolni — ez az ember benső ügye, szellemi-lelkiismereti dolga. S bizonyára megvannak az ehhez méltó emberi „mérőeszközök”, akár egy-egy klubfoglalkozás, akár egy-egy vetélkedő, beszélgetés formájában.

Nem kétséges, hogy a munkások művelődésének egyik nagy lehetősége a szocialista brigádmozgalom.

A brigád a termelésben első sorban munkaközösség, a szabad időben azonban már emberi közösség, amelyben az egyedeik képessége, hajlama, érdeklődése érvényesül. Egy szóval a brigád sokszínűség. Eppen ezért a művelődésben a brigád nem őrizheti meg azt a szervezeti egységet, melyet a termelés feltételez. Mert ki-ki egyéni adottságai szerint tölti szabad idejét. Így lehet hasznos, így lehet emberformáló. Következésképpen nem tartom célravezetőnek — őszintének — a kollektíven tett kulturális vállalkozásokat. Arra a kérdésre, hogy formálisnak tartja-e a kulturális vállalat, egy nagyüzem fiataljainak 34 százaléka igennel felelt, 49 százaléka pedig részben érzi annak. (Kedvezőbb ennél az érettebb nemzedék véleménye.) Nos, akárhogy van is, elképzelhetetlen, hogy egy brigádban mindenki egyforma érdeklődésű és tehetségű legyen.

A szocialista brigádok önművelése tehát — egyes esetektől eltekintve — nem történhet kollektíven. A brigádközösségekből kilépnek az egyének, hogy a művelődési klubok, körök, csoportok kis közösségeiben találkozzanak más — de érdeklődésükben rokon — brigádtagokkal. A brigád, közösség felbomlását jelenti ez? Semmi esetre, mert nem csorbítja a termelőközösség funkcióját. Ellenkezőleg, az egyén sajátos tudása, kedvtelése inkább jóté-

konyan hat társaira. Hány munkás lett olvasóvá úgy, hogy munkatársa dicsérte a könyvet; hányan léptek énekkarba, színjátékos csoportba, mert valaki a brigádban megkedveltette velük?!

Kis csoportos művelődés azonban illuzórikus tervezgetés mindaddig, amíg nincs megfelelő kulturális intézménye a vállalatnak, vagy a munkások lakóhelyének. És itt ismét a pénz szól bele az ember dolgába... Meglepődtem, amikor hallottam, hogy egy filmrendező otthagya az egyik gyár művelődési házában szervezett filmkört, mondván: ilyen helyen nem tud beszélgetni. Munkások is szóvá tették, hogy nem vonzóak sem a művelődési házak, sem programjaik. (Feltételezhetően, vállalati kultúrtermekre céloztak.)

A közművelődés lelke ma a klubfoglalkozás. Ez nyújthat kellemes helyszínt, tevékeny részvételt, belefeledkező beszélgetést és baráti társaságot a művelődőnek. Ennek van emberi arca. De hát ehhez szakkörök és klubok sorát kell létrehozunk; méghozzá egyéni arcúval (sajátos programmal, elhivatottsággal) rendelkező klubokat.

Csakis így születhetnek maguk örömeire művelődő munkások: lelkesek, maguk kifejezésére ösztönözött amatőr csoportok. Az alkotó klubok életképesek és hasznosak. Csakhogy vigyáznunk kell, hogy a „szinpadképesség” túlzott igénye ne riassza el a maguk örömeire éneklőket, színjátszókat, versmondókat. Vigyáznunk kell, nehogy a díjszerzés versenyében elsikkadjon a cél: az önművelés öröme.

Mellőzzük a formális vállalkozásokat, és honosítsuk meg a valóságos önművelő igyekezetet. Tapasztalatok, javaslatok összegyűjtésével, tényekre alapozott töprengéssel, a személyiségfejlesztés és szakképzés ismeretében — érdemes volna kidolgozni a brigádfoglalkozások legjob-

„módszertanát”. A vállalati művelődési intézmények — az SZMT kulturális szakembereinek irányításával — váljanak a brigádok művelődésének specialistaivá. E sajátos népművelés gyakorlatában legyen amolyan „gyűjtőlencse”, mely figyelve a brigádélet minden tapasztalatára, kezdeményezésére — a szocialista brigádok önművelésének érzékeny és játékos (!) útkezője leendő.

A munkásművelődés nagy lépést tett előre az általános iskolai végzettség megszerzésében, s ezzel együtt a szakmai képzésben. Valóban társadalmi ügygévált. Most azonban elsősorban a munkásművelődés kis csoportos, öntevékeny formáit, a személyiséget kibontakoztatásának lehetőségeit mérlegeltük.

BALOGH ÖDÖN

